

Henrique Monteagudo (ed.), *Estudios de sociolingüística galega. Sobre a norma do galego culto*. Vigo: Galaxia, 1995, 272 pp.

O presente volume componse de seis artigos de diferentes autores precedidos dun limiar a cargo do editor. Algunhas das contribucións foron publicadas con anterioridade pero, con esta presentación conxunta, acadan un novo interese. Os colaboradores asumen unha actitude comprometida na observación dos problemas da estandarización do galego partindo de que “as linguas son produtos de procesos de elaboración sociocultural”.

Insírense tódalas colaboracións nun marco teórico que trata dende diferentes planos a cuestión da codificación lingüística do galego. O proceso de planificación lingüística do galego é moi recente xa que, as propostas individuais e espontáneas que andaban á procura dun estándar literario galego non posuían a socialización que precisaban. Así e todo, estas tentativas sobreviviron ata que a finais dos setenta o galego é recoñecido pola Constitución (1978) e polo Estatuto de Autonomía (1980) como lingua que afronta novas funcións de xeito que para a planificación do estatus do galego a multiplicidade de normas é un atranco importante. No proceso de creación do estándar galego aténdese a criterios lingüísticos e a criterios sociolingüísticos entre os que hai unha relación de interdependencia. Enfróntanse dúas propostas fundamentais con respecto á necesidade de establecer unha única norma: reintegracionismo (o galego é un dialecto do portugués) e rexeneracionismo (o galego é unha lingua independente).

Ábrese a obra cun artigo, ata o momento inédito, do profesor croata Žarko Muljačić (19-51 pp.). De cara a comprende-la actual situación do galego examina, a partir do modelo da “lingüística relativista” (que se basea na hipótese de que as linguas por elaboración crean as respectivas linguas por distanciamento), a situación dalgunhas linguas minorizadas (“que non posúen no exterior un estado en que sexan maioritarias”) europeas, que están ameazadas por dúas linguas “maiores” homofamiliares.

Este enfoque metodolóxico iníciase coa presentación da situación de perigo a que está sometido o corso, ameazado na súa existencia polo francés e na súa autonomía polo italiano. A seguir coméntase brevemente o caso do piemontés sinalando a súa relación xenética co galo-italico e o afianzamento do italiano como lingua alta en determinadas zonas do Piemonte. Refire logo a situación do aranés, microlingua emparentada co gascón que se atopa baixo a hexemonía do catalán e do español. Asemade realiza unha aproximación descritiva da problemática situación do macedonio, glotopoliticamente comparable ó galego (a súa independencia non foi aceptada por determinados sectores sociais); a existencia desta lingua periga pola presión do serbio estándar mentres que o búlgaro ameaza a súa autonomía. Para rematar realiza unha

análise da situación do galego. Trátase dunha revisión concisa das dúas alternativas que procuran a revitalización do galego pola creación dun estándar que axude á socialización da lingua. O autor denuncia a imprudencia e temeridade de continuar coas xa delongadas polémicas que confrontan ás dúas opcións normativas.

No segundo traballo do libro, intitulado “Norma e estándar” (53-98 pp.), Antón Santamarina ofrécenos unha panorámica histórica das propostas individuais que contribuíron á aparición dun estándar literario galego. Os notables esforzos de lingüistas e escritores non viñeron acompañados da socialización que precisaban, de aí que se prolongaran durante 150 anos; pero a finais da década dos 70 prodúcese un cambio de perspectiva con respecto á lexislación en materia lingüística favorecéndose a depuración do estándar.

A secular presión que o galego sufriu por parte do castelán amais da limitación do uso do galego ó ámbito rural fan que emerxa o sentimento do autoodio. A teor disto temos que sinala-lo dobre labor de escritores de certa envergadura do século XIX que provocaron nos lectores unha apertura cara a valoracións favorables da lingua galega. Chegados a este punto, fúndanse en 1.916 as Irmandades da Fala e publicanse ensaios e obras de carácter científico en galego, continuándose nos anos seguintes a procura de diferentes vías de superación das limitacións do galego coa aparición dun grupo de escritores que constituíron a Xeración Nós. O camiño iniciado verase interrompido logo polo espectáculo desolador que se presenta coa Guerra Civil, retomándose os esforzos para a revitalización do galego nos anos 50 e seguintes e conseguindo a recuperación da actividade galeguista a través dos partidos políticos. Polos trazos lingüísticos dos textos literarios podemos pensar que a procura dun padrón literario galego evolúe tentando acadar unha variedade supradialectal.

Ó fio do que levamos dito, sinala que a ausencia de medios de socialización da lingua orixinou múltiples tentativas individuais para solucionar-las vacilacións nos diferentes niveis: gráficas (contraccións, representación das vocais de grao medio abertas, elisións, o fonema nasal velar...), morfolóxicas (plural de substantivos e adxectivos rematados en *-ón*, plural de substantivos e adxectivos rematados en *-al*, pronome demostrativo *este/iste*, a segunda forma do artigo...) e léxicas (arcaísmos, lusismos, hiperalienación...). Meténdonos na época actual e contando cos esforzos subliñados percíbese a ampliación de ámbitos de uso do galego. Cómpre, a partir do momento en que o galego se atopa nunha situación de cooficialidade, que se impoña unha única norma.

A partir de aquí, e cunha pretensión de obxectividade, o autor facilitanos un maior afondamento no problema da codificación do galego, describindo os argumentos nos que se apoian as dúas posturas que se atopan inmersas nesta controvertida polémica. As dúas alternativas en disputa son: o *galego identificado*, que considera o galego como lingua independente do portugués e do castelán, e o *galego satelizado*, que defende que o galego é unha variedade do portugués. Os partidarios da primeira postura apostan por un estándar propio, xa que, malia a obvia existencia do “bilingüismo inherente” (comprensión sen aprendizaxe), non podemos esquecer-las diferencias que separan ó galego do portugués. Para apoiar-la consideración do galego como lingua acódesse á escala elaborada por H. Kloss (1978: 48-49) segundo a cal se

defende que o galego é unha lingua elaborada que está no nivel 7 (investigación orixinal en temas humanísticos). Tamén se xustifica esta primeira alternativa pola consciencia nos falantes dun carácter particular do galego a pesar das múltiples afinidades co portugués. En canto ós defensores do galego satelizado atéñense ó punto do vista filolóxico, a razóns de política lingüística e a criterios de carácter estético para argumentaren a reintegración no sistema portugués como posible vía que ilumine a cuestión de codificación do galego.

Descritas estas dúas calas analíticas o autor refire as propostas ortográficas e morfolóxicas deseñadas por cada unha delas, sinalando na sintaxe a posible convivencia de varias alternativas e a necesidade dunha proposta normativa completa no nivel fonético e no nivel léxico. A proposta do galego identificado é hoxe a normativa oficial da nosa comunidade.

Advirte Santamarina a dificultade de xulga-los argumentos latentes nas dúas posturas xa que as normas se cimentan en valores que se adscriben ó terreo da subxectividade. A xeito de conclusión advírtese o efecto prexudicial que provoca a existencia de varias normativas no proceso de recuperación normalizadora; cómpre observar que calquera proposta implica un esforzo importante de aprendizaxe e débese acepta-la autoridade de individuos e organismos responsables da normativa oficial.

No terceiro traballo (99-176 pp.), a cargo de Benigno Fernández Salgado e Henrique Monteagudo, trázase percorrido histórico polas diferentes tentativas de codificación do galego literario. Os autores realizan un estudio descritivo dos problemas que se orixinaron na procura dun estándar galego no nivel gráfico, morfolóxico e léxico. Posúe notable interese a proposta de etapas no proceso de elaboración do estándar galego tomando como referencia exemplos de obras literarias, empregando para o establecemento destes períodos a aplicación de criterios concretos: o emprego de dialectalismos, a grafización, as actitudes puristas e diferencialistas e a preocupación polo estilo. Finalmente, os autores reparan na situación do galego actual, recoñecida a finais dos 70 como lingua oficial da nosa comunidade, para a partir de aquí realizar, cun ton obxectivo, a descrición das dúas tendencias normativas opostas e a evolución nas discusións creadas á volta da polémica que enfronta galego reintegracionista e galego autonomista. Os autores do artigo poñen de relevo a necesidade de supera-las disputas para avanzar no proceso normalizador do galego.

Seguindo coa orde do libro, Francisco Fernández Rei no seu traballo (177-195 pp.) partindo de que para a socialización efectiva dunha lingua se precisan unhas normas que configuren un modelo uniformado, realiza unha análise comparativa entre a polémica a que deu lugar a “questione della lingua” en Italia, que se prolongou durante varios séculos (XIV-XIX), e a que se xerou a causa da procura dun modelo estándar na Galicia destes últimos anos salientando a idea de que o proceso de fixación dos estándares deriva de longos procesos de discusións nas que participan, entre outros, gramáticos e escritores.

A selección en Italia dun dialecto que representase o arquetipo de lingua é motivo da reflexión iniciada por Dante e que logo no século XVI retoma

Pietro Bembo que propón a elección dunha norma burguesa. Alessandro Manzoni a mediados do XIX toma partido nas discusións optando como opción normativa polo florentino culto da época, favorecéndose a socialización do florentino por factores de carácter político-económico. Como consecuencia da industrialización do norte de Italia, Pier Paolo Pasolini describe a escolla da lingua tecnolóxica desta zona para elevarse ó estado de lingua nacional.

Polo que respecta ó galego, despois de presenta-la contribución de escritores do Rexurdimento á constitución do estándar así como a creación da Real Academia Galega, sinala a aparición, no período que vai de finais dos anos 70 ós primeiros anos da década dos 80, de diferentes propostas normativas. O autor presenta a postura reintegracionista e rexeneracionista; acode a criterios sociolingüísticos e socioliterarios para presenta-lo galego como lingua “ausbau” (elaborada, segundo a terminoloxía de Kloss e Muljačić). As posibilidades de achegamento entre dúas posturas, que parten de concepcións lingüísticas tan diferentes, practicamente parécenlle ó autor nulas. Sobre a estandarización da lingua galega Francisco Fernández Rei considera que “a única concordia posible é a que se pode dar entre quen ten unha mesma concepción lingüística, entre os que consideran que o galego é lingua propia e que é necesario acabar de elaborar un modelo estándar”.

Sinala ademais a conveniencia de non darlle á cuestión ortográfica máis importancia da que ten porque o aspecto técnico está practicamente resolto e agora cómpre centra-lo noso interese directo no que concerne ó aspecto político.

A continuación Henrique Monteagudo realiza, na penúltima contribución a este libro (197-229 pp.), unha análise dos valores que agroman das dúas propostas para o proceso normalizador e que conviven en conflito. Neste estudio observamos que o estado da segregación normativa que caracteriza a época actual non responde sempre a obxectivos contrapostos; trátase de distintos camiños para acadar, nalgúns casos, valores compartidos. Outros argumentos opoñen as dúas actuacións normativas que sementan a polémica. A fin de contas, parece que non estamos diante de dous modelos sociolingüísticos, procúrase o unilingüismo, ben sen unha fase previa, ben cunha fase previa de bilingüismo diglósico que defende o emprego dunha ortografía transicional.

O autor reacciona ante os ataques emprendidos polos defensores do galego satelizado, que pretenden desprestixiar ós partidarios da proposta oficial con argumentos de carácter extralingüístico. Os reproches e recriminacións reintegracionistas non veñen acompañados de vías alternativas. Por último, os opoñentes á normativa vixente reclaman o valor de liberdade para xustifica-lo rexeitamento dunha proposta normativa. O autor formula tres posibles solucións tendo en conta este último valor: liberdade absoluta (vía insalvable), flexibilidade fóra de determinados ámbitos e modificación mínima da normativa actual aceptando o principio de autoridade da R.A.G.

O volume péchase co artigo de Benigno Fernández Salgado intitolado “Sobre a semántica da estandarización” (231-246 pp.), no que reclama unha atención cara á pragmática da lingua, cara á maneira de entende-la vida nos diferentes ambientes galegos que contan cunha entoación e fonética particu-

lares. O autor cre que este foi o plano desatendido polos planificadores lingüísticos. Sabemos que a creación dun estándar conleva un proceso de “hibridación” que deriva da necesidade dunha terminoloxía científica, pero a lingua galega contraeu unha débeda excesiva cos dicionarios de lingua castelá.

Defende neste artigo unha concepción de lingua como expresión de cultura denunciando a patente pegada do castelán nos dicionarios galegos, á vez que reclama unha revisión do léxico para evita-la perda de valores tradicionais.

Aínda que ó longo deste volume os autores insisten na súa pretensión de obxectividade, cremos que resultaría enriquecedora, para ter unha visión máis completa da realidade lingüística galega actual, a presentación das dúas opcións normativas desde o punto de vista dalgún defensor do *galego reintegracionista* así como a súa valoración do que aconteceu nestes últimos anos.

Parece lícito afirmar que coa presentación conxunta dos diferentes artigos o editor acada o seu obxectivo: provoca-la reflexión no lector especialista, ou non especialista esclarecendo algunha das dúbidas que xorden á volta do problema da estandarización. Por último quixeramos destaca-lo labor realizado por Henrique Monteagudo que nos achega, nunha edición coidada, unha importante mostra bibliográfica actualizada.

BEGOÑA VARELA VÁZQUEZ